

УДК 330.3:339.9

Каймашнікова К.С.

аспірантка кафедри міжнародної економіки
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

ГЕНЕЗИС ТА СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «ГЛОБАЛЬНА СТРАТЕГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ»

У статті досліджено теоретичні основи формування поняття «глобальна стратегія економічного розвитку». Здійснено аналіз походження поняття «стратегія економічного розвитку», а також використання терміну у економічній діяльності підприємства, галузі, регіону, країни, інтеграційного об'єднання. Визначені основні тенденції розвитку глобального економічного простору та особливості формування глобальних стратегій економічного розвитку.

Ключові слова: глобалізація, стратегія економічного розвитку, стратегічне управління, міжнародні економічні відносини, глобальний економічний простір.

Каймашнікова Е.С. ГЕНЕЗИС И СУТЬ ПОНЯТИЯ «ГЛОБАЛЬНАЯ СТРАТЕГИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ»

В статье исследованы теоретические основы формирования понятия «глобальная стратегия экономического развития». Осуществлен анализ происхождения понятия «стратегия экономического развития», а также использования термина в экономической деятельности предприятия, отрасли, региона, страны, интеграционного объединения. Определены основные тенденции развития глобального экономического пространства и особенности формирования глобальных стратегий экономического развития.

Ключевые слова: глобализация, стратегия экономического развития, стратегическое управление, международные экономические отношения, глобальное экономическое пространство.

Kaimashnikova E.S. GENESIS AND NATURE OF THE «GLOBAL STRATEGY OF ECONOMIC DEVELOPMENT» CONCEPT

Theoretical basis of «global strategy of economic development» concept formation was investigated. The origin of the term «strategy of economic development» and its usage in the economic activity of the enterprise, sector, region, country, integration association were analyzed. The main tendencies of global economic space development and peculiarities of global strategies of economic development formation were identified.

Keywords: globalization, strategy of economic development, strategic management, international economic relations, global economic space, global strategy of economic development.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХІ ст. світове співтовариство перейшло на новий етап розвитку, характерними ознаками якого є прискорення процесу глобалізації, зростаюче поглиблення міжнародного поділу праці, зміцнення й поширення інтеграційних процесів як на галузевому, так і на регіональному рівнях та інтернаціоналізація національних економік. Розвиток світового господарства характеризується двома аспектами: з одного боку, глобалізація сприяє об'єднанню національних економік у єдину світову систему, стандартизує структурні елементи економік відповідно до вимог транснаціоналізації, забезпечує динамізм міжнародних економічних відносин; з іншого боку, поглиблюється розрив у рівнях розвитку між найрозвиненішими й найбіднішими країнами, посилюється відмінність соціально-економічного розвитку всередині груп країн [1, с. 7].

Процес динамічного глобального економічного розвитку обумовлює необхідність здійснювати трансформацію та модернізацію національної стратегії розвитку країни, враховуючи не тільки національні особливості соціально-економічних відносин і ринкових механізмів, а й світового, глобального ринку [2, с. 100].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням поняття «стратегія економічного розвитку» працювали такі відомі економісти та науковці України та світу, як І. Ансофф, Дж. Кей, Д. Куїнін, М. Мескон, Г. Мінцберг, С. В. Мочерний, М. Портер, М. Г. Саєнко, А. Дж. Стрікленд, А. А. Томпсон, Д. Траут, А. Чандлер. Український дослідник Я. Жаліло визначив ключові теоретичні та практичні основи побудови економічної стратегії держави. Проблеми стратегічного управління на глобальному рівні, у тому числі у секторі економіки, досліджували О. Білорус, Д. Гольдблатт, Д. Г. Лук'яненко, Е. Мак-

грю, Ю. М. Пахомов, Дж. Перратон, А. М. Поручник, П. Ратленд, Є. Суліма, Д. Хелд, М. Шепелев, Ю. Яковець.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Результати досліджень доводять актуальність глобалізаційного виміру взаємовідносин між суб'єктами світового господарства та формують нові підходи до вивчення процесу трансформації міжнародних стратегій. Попри це, проблема визначення теоретичного підґрунтя виникнення поняття «глобальна стратегія економічного розвитку» та його особливостей сьогодні залишається не вирішеною. Змістові характеристики цього поняття потребують подальшого дослідження та обґрунтування.

Мета статті – визначити теоретичні основи виникнення та поняття «глобальна стратегія економічного розвитку».

Виклад основного матеріалу. Глобалізація економічного розвитку впливає з глибокої взаємозалежності складових частин світового господарства, з його цілісності, яка посилюється в умовах широкого розгортання інтернаціоналізації виробництва та обміну, інтенсифікації інтеграційних процесів. Здійснюється суперечливий процес глобального синтезу світового масштабу, який охоплює всі країни світу [3, с. 11].

На сучасному етапі розвитку глобалізації головним епіцентром динамічної рівноваги у ринковій економіці є задоволення потреб людини. Основним механізмом ринкової рівноваги є рівновага між платоспроможним попитом населення та пропозицією. Попит і пропозиція розглядаються не лише з обмеженого національного ринку, а також і у глобальному плані [4, с. 286]. Здійснюються структурні зрушення у процесі економічного розвитку країн, окрема увага приділяється сфері послуг, сектору інформатики та інформатизації. Такі нові умови функціонуван-

ня світової економіки потребують розробки стратегії економічного розвитку кожної країни, яка повинна формуватися на основі глобального підходу до теорії та практики економічних відносин.

Поняття «стратегія» є мультидисциплінарним, яке широко вживається у різних галузях науки, та отримало перше застосування у військовій справі¹. Категорія «стратегія» досліджувалась ученими в сфері політики², державного управління³, економіки.

В економічній науці найбільш розповсюдженим у використанні є поняття «економічна стратегія», що охоплює всі сфери діяльності економічного суб'єкту та має за мету досягнення економічної ефективності від цієї діяльності в майбутньому.

Стратегію як план розглядали такі вчені, як Г. Мінцберг, М. Мескон, А. А. Томпсон, А. Дж. Стрікленд, Д. Куїнн. За визначенням М. Мескона стратегія є «детальний всебічний комплексний план, призначений для того, щоб забезпечити здійснення місії організації та досягнення її цілей» [5, с. 160].

Стратегію у довгостроковій перспективі розглядали А. Чандлер та С. Мочерний, які надали таке визначення економічній стратегії – «довгостроковий курс економічної політики, який передбачає вирішення великомасштабних економічних і соціальних завдань» [7, с. 88].

Велику увагу приділяли А. А. Томпсон, А. Дж. Стрікленд та М. Портер критерію конкурентоспроможності економічної стратегії. Так, за М. Портером, конкурентна стратегія – це така стратегія, на основі якої підприємство може вести конкурентну боротьбу та яка визначає цілі та засоби їх досягнення.

Трактування поняття «стратегія», з урахуванням умов внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування суб'єкту економічних відносин, запропонували такі вчені, як Я. Жаліло, І. Ансофф, Дж. Кей. Український дослідник Я. Жаліло дав таке визначення: «економічна стратегія – це цілісна система дій суб'єкта, спрямованих на реалізацію мети, завдань та пріоритетів його економічного відтворення з урахуванням комплексу впливів ендогенних та екзогенних чинників, що розраховані на тривалий період часу» [10, с. 16].

Таким чином, проаналізувавши визначення, які були надані науковцями, економістами, ми можемо надати власне визначення поняття «стратегія економічного розвитку». Отже, стратегія економічного розвитку, на наш погляд, це довгостроковий план, що складається з системи послідовних дій та запроваджується для досягнення стратегічної мети, яка відповідає пріоритетам підприємства (організації або країни) та є основою для її ефективного функціонування та розвитку. Розвиток є результатом реалізації

стратегії, і одночасно стратегія є інструментом забезпечення розвитку.

У залежності від об'єкту призначення, розрізняють:

- стратегію економічного розвитку підприємства (або організації);
- стратегію економічного розвитку галузі;
- стратегію економічного розвитку регіону;
- стратегію економічного розвитку країни;
- стратегію економічного розвитку інтеграційного блоку.

Визначення цілей, шляхів їх досягнення та очікування запланованих результатів у майбутньому обумовило розвиток стратегічного планування та управління. Існують багаточисленні підходи до визначення поняття «стратегія розвитку підприємства», серед них такі: стратегія як набір правил діяльності підприємства; стратегія як система заходів (або план) для досягнення визначеної мети; стратегія як спосіб досягнення конкурентних переваг або залучення нових клієнтів; стратегія як сукупність перспективних орієнтирів; стратегія як програма послідовних дій; стратегія як позиція компанії на ринку та ін.

Український дослідник М. Г. Саєнко запропонував, на наш погляд, найбільш точне тлумачення, «стратегія підприємства – це систематичний майбутній розвиток середовища та підприємництва, що включає формування місії, довгострокових цілей, а також шляхів і правил прийняття рішень для найбільш ефективного використання стратегічних ресурсів, сильних сторін і можливостей, усунення слабких сторін та захист від загроз зовнішнього середовища задля майбутньої прибутковості» [11, с. 9].

Об'єднані спільними цілями та сферою діяльності підприємства представляють окрему галузь економіки країни. Розвиток галузі передбачає створення стратегії, відповідно до основних пріоритетів діяльності. Таким чином, стратегія розвитку галузі може бути визначена як комплекс рішень (система заходів, сукупність цільових програм), спрямованих на визначення перспектив, пріоритетів і напрямів розвитку галузі, формування та ефективного використання потенціалу, забезпечення динамічного і сталого розвитку галузі [12, с. 2]. Основою стратегії розвитку галузі повинні бути не лише інтереси галузі, а й також інтереси суспільства, що задовольняються за допомогою зусиль держави та підприємницького сектору з метою вирішення перспективних економічних завдань галузі.

Зосередження підприємств різних галузей господарства на окремій території та результати їхньої діяльності формують економіку регіону. Рівень економічного розвитку регіонів є одним з ключових показників економічного зростання країни, одним із завдань якої є гармонійне функціонування регіонів. Стратегія економічного розвитку регіонів представляє собою систему заходів, спрямованих на реалізацію довгострокових завдань соціально-економічного розвитку держави з урахуванням раціональної участі регіонів у вирішенні цих завдань, що визначаються реальними передумовами та обмеженнями їхнього розвитку [13, с. 5–6].

Економічний розвиток держави передбачає створення стратегії економічного розвитку з урахуванням можливостей країни, її ресурсного потенціалу та умов зовнішнього (міжнародного) середовища. Стратегію економічного розвитку країни можна визначити як економічну політику уряду, розраховану на тривалий строк, спрямовану на досягнення основної мети – соціально-економічний розвиток. Така стратегія включає в себе довгострокові, найбільш

¹ Від грецької «strategos» – «мистецтво генерала» [5] Згідно теорії китайського воєнного діяча та філософа VI ст. до н.е. Сунь-цзи «метою всієї фундаментальної стратегії має стати створення умов для того, щоб населення процвітало і було задоволеним, щоб його бажання підкоряться правителю не могло бути навіть поставлено під сумнів» [6, с. 8].

² Російський науковець Ожиганов Е. М. дає таке визначення поняття «стратегія» – це «проекування політичних дій та оволодіння ключовими чинниками політичної ситуації з метою досягнення панування в якійсь сфері інтересів» [8, с. 22].

³ Європейський науковець та експерт з управління та менеджменту Дж. Чайлд визначає роль стратегічного управління у діяльності органів влади як «своєрідної наукоємної технології конструювання організаційної структури, здатної забезпечити саморозвиток, високу мобільність та гнучкість системи, яка б самостійно усувала проблеми, які виникають у процесі державно-управлінської діяльності» [9, с. 311].

принципові та пріоритетні плани, наміри уряду стосовно виробництва, надходжень і витрат бюджету, податків, капіталовкладень, цін, соціального захисту [1, с. 241]. Як правило, стратегії економічного розвитку країни представлені у вигляді програми дій, що передбачена урядом та заявлена як основний документ довгострокового розвитку країни, яка приділяє окрему увагу основним пріоритетним напрямкам розвитку економіки у найближчі 5–10 років.

У результаті поглиблення економічних інтеграційних взаємозв'язків між країнами – розвитку міжнародного територіального поділу праці, процесу зближення національних економік шляхом утворення єдиного економічного простору для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, робочої сили через національні кордони – утворюються міжнародні інтеграційні блоки або об'єднання. Кожне інтеграційне об'єднання має свою стратегічну мету, заради здійснення якої воно утворюється. З поглибленням інтеграційних процесів в об'єднання, з виходом на наступний рівень інтеграції, а також з огляду на зміни економічної й політичної ситуації стратегічна мета може доповнюватися, уточнюватися або змінюватися. Інтеграційне об'єднання створюють стратегію економічного розвитку на основі спільних цілей держав, викладаючи цілі, задачі, пріоритети та заходи у документі, що є програмою розвитку об'єднання. У разі, якщо союз або об'єднання юридично не зареєстровані, тобто співпрацюють за ініціативою держав-членів, стратегічні напрями дій визначаються у деклараціях, та затверджуються підписами глав держав на щорічних зустрічах (самітах).

Розвиток міжнародних економічних відносин призводить до поглиблення взаємодії та співпраці між країнами та регіонами. Кінець ХХ ст. характеризується суттєвими змінами у світовому господарстві, що проявляється у прискореному розвитку глобалізації, посиленні міжнародних потоків товарів, послуг, фінансів. Глобалізація є сучасною стадією розвитку світових відносин, процес трансформації суспільства з індустріального у постіндустріальне, що здійснює найбільший вплив на формування стратегій розвитку.

Вперше поняття «глобалізація» з'явилося наприкінці ХХ ст. як наслідок інтернаціоналізації світових відносин. Характерними рисами процесу глобалізації є:

- вихід за межі індустріалізації, новий постіндустріальний період розвитку економічних відносин;
- об'єднання зусиль країн та глобальне осмислення політичних, економічних, соціальних та культурних проблем;
- зміна умов існування людства: економічна та інформаційна інтегрованість, рівність народів та рас та загальне панування миру на Землі – людство, «інтегроване в одне ціле» (вчення В. І. Вернадського) [14, с. 41–51];
- збільшення загального доходу країн, обсягів світової торгівлі, обсягів іноземних інвестицій, обсягів виробництва та споживання;
- економічне зростання бідних країн, інтелектуалізація суспільства та економіки.

Вивчення глобалізації є міждисциплінарною проблемою. Американські науковці – провідні дослідники глобальних трансформацій – Д. Хелд, Д. Гольдблатт, Е. Макгрю, Дж. Перратон – дають таке визначення поняття «глобалізація»: «це процес (або сукупність процесів), який втілює в собі трансформацію просторових організацій соціальних відносин та взаємодій – що вимірюється за допомогою таких показників, як їхня протяжність, інтенсив-

ність, швидкість та вплив, – що породжує міжконтинентальні та міжрегіональні потоки або структури активності взаємодії та проявів влади» [15, с. 30].

Економічний вимір глобалізації характеризується такими ключовими ознаками, (за П. Ратлендом [16, с. 15–18]):

- еволюція в інформаційних технологіях;
- економічна революція (стимулювання політики економічного зростання);
- регіоналізація світової економіки;
- поляризація економіки.

Виходячи з вищезазначеного, глобалізація сприяє розвитку інтернаціоналізації і, як наслідок, регіоналізації та транснаціоналізації. Створюються регіональні угруповання, що мають за мету нарощування обсягів виробництва та торгівлі між країнами, створення преференцій та зниження бар'єрів у торговельно-економічній діяльності.

Однією з тенденцій розвитку глобалізації світогосподарських відносин є створення глобального органу (або органів) управління, який контролюватиме процеси взаємодії між країнами та угрупованнями. Так званий «глобальний уряд», як визначають українські науковці, зокрема, О. Г. Білорус, представляють собою такі міжнародні організації, як МВФ, Світовий банк, ВТО та інші [18, с. 38]. Набуваючи повноважень глобальних регуляторів міжнародні організації виконують функції глобального управління, контролюючи та регулюючи в основному політичні та економічні (особливо товарно-грошові) відносини між країнами світу.

Таким чином, забезпечення національного, регіонального і, відповідно, глобального контролю є пріоритетною задачею для глобальних гравців сьогодні, а саме для країн та угруповань. Механізмом протидії безпеки розвитку при цьому виступають стратегії безпеки, антикризові стратегії, адже глобальне управління неможливе без чітко визначених стратегічних цілей та алгоритму їх виконання. Ключову роль у сучасних світових економічних відносинах відіграють національні стратегії розвитку, а також міжнародні, регіональні, глобальні.

Національний рівень стратегічного управління – це формування стратегії економічного розвитку з притаманними для кожної країни особливостями з метою забезпечення ефективного функціонування та розвитку економічної, фінансової, політичної, соціальної, екологічної, культурної сфер. Основою діяльності щодо підтримки національних пріоритетів є власні джерела та ресурси. Але ефективність реалізації національної стратегії здійснюється за допомогою залучення зовнішніх джерел, базуючись на взаємовигідних відносинах з іншими країнами.

Пріоритетною задачею кожної країни є розвиток найбільш прибуткових галузей економіки. Як наслідок створюються сприятливі умови для розвитку підприємств тих галузей, які здатні забезпечувати не лише внутрішній попит, а й створюють товари, що є конкурентоспроможними на зовнішніх ринках. Таким чином, з метою підтримки національних інтересів країни не лише взаємодіють між собою, а й співпрацюють, реалізують спільні програми, що передбачає створення міжнародної стратегії економічного розвитку.

Поступовий процес інтеграції економік, що будується на взаємовигідному партнерстві країн різних культур, рівнів економічного розвитку та геополітичного становища, сприяє формуванню єдиного глобального простору. Конкуренція на глобальному рівні передбачає створення угруповань, нових орга-

нізацій, глобальних корпорацій. Внаслідок чого дедалі гострішим стає питання захисту національних інтересів, який залежить від ефективності застосування як міжнародних, так і глобальних механізмів управління та формування зваженої глобальної стратегії економічного розвитку.

Формування глобального економічного простору, а відповідно й глобальних стратегій економічного розвитку зображене на рис. 1.

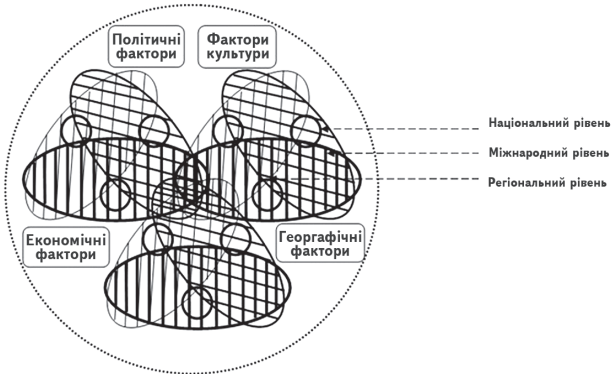

Рис. 1. Формування глобального економічного простору та фактори, що на нього впливають

Джерело: Складено автором

Цей процес відбувається під впливом чотирьох груп факторів: культурні (цінності, норми, регалія, мова), географічні (територіальне розташування та кордони, географічна віддаленість, часовий пояс, кліматичні умови, стан навколишнього середовища), політичні (державна захищеність, членство у блоках та організаціях, наявність корупції), економічні (розмір економіки, дохід на душу населення, валюта, природні ресурси, фінансові ресурси та ринок капіталів, людські ресурси та ринок праці, товарний ринок, інфраструктура, інформація та знання, технології).

Таким чином, глобальний економічний простір утворюється на основі взаємодії та взаємопроникненні регіональних угруповань, які, в свою чергу, формуються на основі міжнародних економічних інтересів спільних за пріоритетами національних економік.

У результаті формування глобального економічного простору постає необхідність у створенні глобальних стратегій економічного розвитку, основними причинами виникнення яких є:

- зростання гомогенності світу;
- транснаціоналізація економіки;
- посилення глобальної інтеграції;
- зростання ролі метасистем;
- зниження конкурентоспроможності продуктів на глобальному ринку;
- зниження рівня впливу держави на глобальні економічні процеси.

Як результат попереднього аналізу, можна дати наступне визначення поняття «глобальна стратегія економічного розвитку країни» – це довгостроковий план діяльності країни, що:

- 1) базується на внутрішніх ресурсах та можливостях країни;
- 2) складається з системи глобальних цілей об'єднання, з яким асоціює себе країна;
- 3) ключовими факторами впливу на який є діяльність інших країн та угруповань;
- 4) реалізація якого забезпечує досягнення глобальної стратегічної мети або позиції країни у глобальному економічному просторі.

Особливості глобальних стратегій економічного розвитку, в першу чергу, відрізняються в залежності від особливостей кожної країни та її основних можливостей (рис. 1). З іншого боку реалізація глобальної стратегії виражається у вмінні вести переговори та впроваджувати єдину, спільну ефективну глобальну політику.

Висновки і пропозиції. Світовий досвід доводить, що країна, яка не має визначеного стратегічного бачення та стійких національних пріоритетів не може досягти економічного зростання, міжнародного визнання та глобальної першості.

Дослідження показало, що стратегічне бачення є основою ведення, як економічної діяльності підприємства, так і галузі, регіону, країни та інтеграційного об'єднання. Ключовими задачами при формуванні глобальної стратегії розвитку сьогодні є подолання глобальних проблем, визначення політичного впливу країни у глобальних економічних відносинах, посилення та збільшення конкурентних переваг країни у глобальному економічному просторі.

Сучасні принципи формування стратегії економічного розвитку країни ускладнилися умовами функціонування, набрали глобальних рис і зараз утворюють поняття «глобальної стратегії економічного розвитку», де на перший план виходять цілі та пріоритети економічної діяльності країни, які засновані на принципі взаємодії та мають глобальний характер.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навч. пос. / [Ю. Г. Козак, В. В. Ковалевський, Н. С. Логвінова та ін.]; За ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, І. В. Ліганенко: [2-ге вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 356 с.
2. Бондарець М. Глобальні стратегії трансформації та структурної модернізації соціально-економічного розвитку транзитивних країн / М. Бондарець // Дослідження міжнародної економіки. Зб. наук. праць. – 2011. – № 2. – С. 99–110.
3. Международные стратегии экономического развития: Учебник / [Ю. Н. Пахомов, А. С. Филипенко, Д. Г. Лукьяненко и др.]. – Донецк: ДонНУ, 2001. – 239 с.
4. Глобальные трансформации и стратегии развития: монография / О. Г. Белорус, Д. Г. Лукьяненко. – Киев: Ориане, 2000. – 424 с.
5. Мескон М. Основы менеджмента [Электронный ресурс] / [М. Майкл, М. Альберт, Ф. Хедоури]. – М.: Дело, 2004. – Режим доступа <http://www.bibliotekar.ru/biznes-43/146.htm>
6. Сунь-цзы. Искусство войны / Пер. Н. И. Конрада. – М., 1953. – С. 8–20.
7. Економічний словник – довідник / За ред. С. В. Мочерного. – К.: Femina, 1995. – С. 88.
8. Ожиганов Э. Н. Стратегический анализ политики: теоретические основания и методы / Э. Н. Ожиганов. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 272 с.
9. Чайлд Дж. Управленческая стратегия, новая техника и процесс труда. Новая технология и организационные структуры / Дж. Чайлд. – М.: Экономика, 2003. – 467 с.
10. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія / Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2009. – С. 16.
11. Саенко М. Г. Стратегія підприємства: навч. посіб. / М. Г. Саенко. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 390 с.
12. Колтунова Г. Є. Особливості формування стратегії розвитку туризму [Електронний ресурс] / Г. Є. Колтунова // Наукові вісті Дніпровського університету. – 2013. – № 10. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvdu_2013_10_8.pdf
13. Региональная экономика: Учебник / Под ред. В. И. Видяпина, М. В. Степанова. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 666 с.
14. Глобальний конкурентний простір: монографія / О. Г. Білорус та ін. – К.: КНЕУ, 2007. – 680 с.
15. Глобальные трансформации: политика, экономика, культура / Хелд Д. и др. / Пер. с англ. В. В. Сапова и др. – М.: Практикс, 2004. – 576 с.
16. Ратленд П. Глобализация и посткоммунизм / П. Ратленд // международная экономика и международные отношения. – 2002. – № 4. – С. 15–18.